

Jolanta Załączny

Akademia Finansów i Biznesu Vistula, Instytut Historii
ORCID: 0000-0003-0615-410X

**O zasługach Polonii amerykańskiej z polskiej
i polonijnej perspektywy**

Prezentowana publikacja – będąca pokłosiem konferencji naukowej zorganizowanej przez Światową Radę Badań nad Polonią w roku 2020 – w sposób znaczący wypełnia lukę w badaniach nad relacjami polsko-amerykańskimi, na które autorzy tekstów próbują spojrzeć przez pryzmat przede wszystkim Polonii i jej aktywności na rzecz Polski. Temat ten można rozpatrywać w kontekście działań Polaków na różnych płaszczyznach i w różnym czasie. Zainteresowania naukowe autorów poszczególnych tekstów przełożyły się na różnorodne treści, co niewątpliwie czyni całość wartościowym opracowaniem. Dodatkowym walorem jest przygotowanie publikacji w języku polskim i angielskim, a to umożliwia zapoznanie się z zamieszczonymi w niej tekstami zarówno Polakom poza granicami kraju, jak i ich potomkom, często już nieposługującym się językiem przodków oraz wszystkim zainteresowanym tematyką, niezależnie od narodowości czy kraju zamieszkania.

Treść publikacji została przyporządkowana do kilku działów tematycznych. Na początku znalazły się (poza *Słowem wstępnym* i *Wprowadzeniem*) teksty okolicznościowych wystąpień zaproszonych na konferencję gości: ks. Damiana Chrzanowskiego z Seminarium Cyryła i Metodego w Orchard Lake, Marszałka Seniora Antoniego Macierewicza i ministra Jana Dzierżycza.

Charakter wprowadzania w poruszaną tematykę ma tekst autorstwa Edwarda Cyrana (członek ŚRBnP), zatytułowany *Zbiorowe i indywidualne zaangażowanie Polonii amerykańskiej w budowie* [tak jest w tytule

artykułu – JZ] *sojuszu Polski z USA w XX i XXI wieku na przykładzie wychodźstwa i gen. Ryszarda J. Kuklińskiego*.

Autor – odnosząc się do okresu od XIX do XXI wieku – zwraca uwagę na budowanie wspólnoty w środowisku Polonii, pokonywanie różnic oraz rolę działaczy, jako jednostek wybitnych i zaangażowanych. Jako przykład podaje Ryszarda Kuklińskiego, upatrując w nim bohatera, który – jego zdaniem (z którym zapewne nie wszyscy się zgodzą) – uratował świat przed III wojną światową. W tekście pojawia się szereg ciekawych cytatów, szkoda, że bez podania źródeł. Skromnie też prezentuje się spis wykorzystanych pozycji.

Składające się na publikację teksty zostały podzielone na cztery bloki tematyczne. Pierwszy nosi tytuł *Polonia amerykańska wobec dążeń niepodległościowych i kształtowania granic II RP w latach 1914–1920*. Ta część zawiera cztery teksty, dotyczące zaangażowania Polonii w USA w proces odbudowy państwa polskiego po I wojnie światowej.

Pierwszy z nich, zatytułowany *Rola i wkład Polonii amerykańskiej w odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 r.*, autorstwa Waltera Wiesława Gołębińskiego (prezes ŚRBnP), jest próbą podsumowania zaangażowania Polaków w Stanach Zjednoczonych jako zbiorowości, ale także wybranych postaci (Ignacego Paderewskiego oraz Józefa Sierocińskiego). Jest to rodzaj eseju, co zresztą autor zasygnalizował, podkreślając, że nie aspiruje do napisania artykułu naukowego, a swoją wypowiedź określił jako publicystykę polonijną. Niewątpliwie tekst jest wartościowy z uwagi na to, że wyszedł spod pióra działacza i publicysty polonijnego z przeszło 40-letnim doświadczeniem w życiu Polonii w USA, który utrzymuje silne związki z Polską. Podjęta próba przybliżenia sylwetki Józefa Sierocińskiego to cenna inicjatywa. Szkoda tylko, że duże fragmenty tekstu są zapożyczone ze stron internetowych, choć autor uczciwie „wziął je w cudzysłów”.

Zdecydowanie naukowy charakter ma natomiast artykuł *Udział Polaków i Amerykanów polskiego pochodzenia w armii amerykańskiej w czasie I wojny światowej, jego historyczny, polityczny, społeczny i militarny wymiar*, przygotowany przez Wiesławę Piątkowską-Stepaniak z Uniwersytetu Opolskiego. Czytelnik znajdzie w nim wiele szczegółowych danych na temat udziału Amerykanów polskiego pochodzenia w armii Stanów Zjednoczonych podczas I wojny światowej. Autorka – w oparciu o bogaty materiał – starała się, z dobrym skutkiem, odpowiedzieć na szereg postawionych w toku badań pytań. Dodatkowym walorem pracy jest podzielenie się wynikami – prowadzonych razem z Danutą Piątkowską – kwerend.

Kolejny artykuł *Stany Zjednoczone i Polonia amerykańska wobec walki o granice II Rzeczypospolitej i najazdu bolszewickiego 1920 r.* wyszedł spod pióra Janusza Szczepańskiego (Instytut Historii AFiB Vistula), wybitnego znawcy kwestii wojny 1920 roku. Artykuł charakteryzuje rzeczowa narracja i wyważone sądy, oparte na bogatym materiale źródłowym oraz literaturze przedmiotu. Daje to możliwość realnej oceny sytuacji i utwierdza w przekonaniu, że stanowisko rządu USA i oczekiwania amerykańskiej Polonii były diametralnie różne.

Zamykający tę część tekst „*Łomżyński*” zaciąg do Armii Hallera w Stanach Zjednoczonych. 100 biogramów hallerczyków w źródłach archiwalnych autorstwa Kamila Marka Leszczyńskiego (Łomżyńskie Towarzystwo Naukowe im. Wagów) potwierdza, że nawet tak ważne tematy, jak relacje między Polską a Ameryką można odnieść do historii regionalnej. Drugim walorem tego opracowania jest położenie nacisku na jednostkowe i zbiorowe losy ludzi – emigrantów z Łomżyńskiego, ochotników w Armii Hallera. Cennym uzupełnieniem tekstu jest zestaw biogramów przygotowanych w oparciu o zasoby Centralnego Archiwum Wojskowego.

Część II publikacji nosi wymowny tytuł *Rola Polonii USA we współpracy polsko-amerykańskiej w walce z totalitaryzmami XX w.* Złożyło się na nią sześć artykułów. Marek P. Deszczyński (Akademia Sztuki Wojennej w Warszawie) w tekście *Bariery zbliżenia Rzeczypospolitej Polskiej oraz Stanów Zjednoczonych u progu II wojny światowej. Zarys problemu* odniósł się do kwestii braku możliwości zbliżenia Polski i USA w okresie poprzedzającym wybuch wojny, upatrując przyczyny tego przede wszystkim w sytuacji międzynarodowej, ale też w słabości polskiej dyplomacji. Takie szersze spojrzenie niewątpliwie wnosi wiele istotnych treści do oceny problemu, bowiem Autor nie ogranicza się do przestrzeni polityki europejskiej, ale wskazuje też rozbieżności obydwu państw w ocenie ówczesnego układu sił, a co za tym idzie zagrożeń dla utrzymania pokoju. Dotyka też kwestii finansowych. Niezwykle realistyczne podejście do zagadnienia pozwala na utwierdzenie się w przekonaniu, że Polska odgrywała w amerykańskiej polityce rolę trzecioplanową.

Kontynuację tematu odnajdzie czytelnik w tekście *Zakres, charakter i organizacja pomocy ze strony amerykańskiej dla Polaków w kraju i poza jego granicami na początku II wojny światowej* przygotowanym przez Annę Pachowicz (Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Tarnowie), która skupiała swoją uwagę na pomocy amerykańskiej dla Polski i Polaków w pierwszym okresie II wojny światowej. Autorka analizuje

działalność Komitetu Ministrów dla Spraw Kraju i podejmowane przez ten organ próby uzyskania pomocy ze strony Ameryki. Podobnie jak to miało miejsce w czasie poprzedniego konfliktu zbrojnego, aktywnością wykazał się Komitet Hoovera oraz Amerykański Czerwony Krzyż, a także Rada Polonii Amerykańskiej. W rozważaniach Autorka wykorzystano materiał źródłowy, co pozwoliło na zaprezentowanie szczegółowych danych statystycznych.

W analizie postaw Polonii amerykańskiej nie mogło zabraknąć przykładów działań jednostkowych. W tym kontekście istotny jest tekst Aleksandra Marka Jabłońskiego poświęcony Oskarowi Haleckiemu, którego – idąc tropem Janusza Ciska – nazywa „szermierzem wolności Polski”. Autor reprezentuje Instytut Naukowy im. Oskara Haleckiego w Kanadzie i propagując postać patrona Instytutu, pokusił się o napisanie jego biogramu. Zwraca w nim uwagę na różne nurty działalności Haleckiego na emigracji w latach 1940–1970, szczegółowo przedstawiając m.in. jego dorobek naukowy.

Bogusław Polak oraz Michał Polak (Wydział Humanistyczny Politechniki Koszalińskiej) omówili relacje gen. Andersa z polskimi organizacjami kombatanckimi w USA. Temat jest tym bardziej godny odnotowania, że niejako na marginesie, albo przy okazji, pojawił się wątek utworzenia narodowych, środkowowschodnich sił zbrojnych w ramach NATO, co mogło stanowić pierwszy polski akces do NATO. Tekst ukazuje aktywność gen. Andersa i szeroko zakrojoną działalność polskich związków kombatanatów w Stanach Zjednoczonych. Na podkreślenie zasługuje wieloaspektowa charakterystyka poglądów generała, z podkreśleniem jego trzeźwych, wyważonych sądów oraz konsekwentnych dążeń np. do rewizji granic Polski.

Wielu badaczy stosunków polsko-amerykańskich analizuje postawę władz Stanów Zjednoczonych czy amerykańskiej Polonii wobec określonych wydarzeń, np. wobec niepodległościowych dążeń Polaków w 1918 roku czy wojny z Rosją 1920 roku. Joanna Pyłat (SRBNP) postawiła sobie za cel udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy i jak Polonia amerykańska wpłynęła na stanowisko władz USA wobec zbrodni katyńskiej. Jest to kwestia bardzo istotna, bo jak już wielokrotnie podkreślano, Stany Zjednoczone nie były zainteresowane tym, aby światowa opinia publiczna poznała prawdę o sprawcach mordu na polskich oficerach. Dlatego tak ważna była – co omawia szeroko J. Pyłat – działalność m.in. Komitetu Narodowego Amerykanów Polskiego Pochodzenia. Po obszernej analizie materiału, autorka sformułowała dwa istotne wnioski. Jej zdaniem

polscy Amerykanie, mimo podejmowanych co jakiś czas wysiłków, nie mieli większego wpływu na stanowisko władz Stanów Zjednoczonych. Amerykańska administracja była związana sojuszem ze Związkiem Radzieckim, wobec tego pod koniec wojny i bezpośrednio po jej zakończeniu nie była zainteresowana wyjaśnieniem zbrodni katyńskiej. Ale temat ten zaczął potem żyć własnym życiem i – co słusznie wyartykułowała Autorka – stał się elementem propagandy antykomunistycznej. Dopiero na początku lat 50. dochodzenie, prowadzone pod zwierzchnictwem Kongresu, udowodniło, że winę za Katyń ponosi Stalin.

W aspekcie badań nad ruchem niepodległościowym ważny jest artykuł Artura Mariusza Trudzika (Wydział Humanistyczny Uniwersytetu Szczecińskiego), poświęcony początkom funkcjonowania amerykańskich struktur Polskiego Ruchu Wolnościowego „Niepodległość i Demokracja”. Autor zajmował się już wcześniej z powodzeniem tym tematem, więc może uchodzić za specjalistę (zob. bibliografia – opracowania). Działalność organizacji na gruncie amerykańskim rozpatruje wieloaspektowo, poprzez program, strukturę organizacyjną, udział w życiu politycznym i społecznym Polonii. Wartością tekstu są licznie przywoływane nazwiska działaczy oraz bibliografia bogata, choć niekompletna, bo zabrakło np. publikacji Sławomira Łukasiewicza *Partia w warunkach emigracji. Dylematy Polskiego Ruchu Wolnościowego „Niepodległość i Demokracja” 1945–1994*, Lublin–Warszawa 2014, gdzie omówiony jest okręg amerykański. Autor uwzględnia przede wszystkim materiały drukowane w prasie.

Kolejny dział dotyczy aspektów religijnych i oświatowych działalności Polonii w Stanach Zjednoczonych. To niezwykle ważny element życia Polonii amerykańskiej, stąd wymowny tytuł tej części publikacji: *Polonia amerykańska w aspektach religijnych i oświatowych jako czynnikach podtrzymujących tożsamość narodową i towarzyszących współpracy polsko-amerykańskiej*. Autorzy tekstów zwracają uwagę na znaczącą rolę ośrodków kościelnych. Ks. Błażej Michalewski (ŚRBNP) przedstawił działalność polskich żeńskich zgromadzeń zakonnych w USA, dostrzegając – co jest szczególnie cenne – różne płaszczyzny ich aktywności i podkreślając wkład sióstr zakonnych zarówno w umacnianie wiary, jak i edukację oraz pomoc potrzebującym. W podobnym kontekście Andrzej Gorczyca (Stocbridge, USA) analizuje funkcjonowanie Narodowego Sanktuarium Miłosierdzia Bożego w Stockbridge i jego rolę w krzewieniu wiary i zachowaniu ducha polskości. Na podkreślenie zasługuje bardzo obszerne przedstawienie historii zakonu marianów i wpisanie jej

w dzieje Polonii w różnych zakątkach świata. Walorem tekstu jest przywołanie wielu nazwisk oraz zwrócenie uwagi na polski wymiar kultu Miłosierdzia Bożego w Stockbridge.

Niewątpliwie godny odnotowania jest tekst Genowefy Poczatały (Centralne Archiwum Polonii w Orchard Lake), która ogniskuje swoje zainteresowania wokół działalności polskiego ośrodka religijno-naukowo-kulturalnego w Orchard Lake w stanie Michigan. Niezwykle interesująco wyglądają losy założyciela seminarium ks. Józefa Dąbrowskiego. Autorka pokazała wiele aspektów działalności tego niewątpliwie zasługującego na pamięć duchownego. Ważne i cenne jest też przedstawienie zbiorów muzealnych oraz archiwalnych ośrodka, co niewątpliwie zainteresuje badaczy dziejów Polonii w Stanach Zjednoczonych.

Autorka kolejnego tekstu, Monika Wiśniewska (Instytut Historii Nauki PAN), skupiła się na zaprezentowaniu podstawowego i ponadpodstawowego szkolnictwa polonijnego w XX wieku. Niewątpliwym walorem pracy jest omówienie stanu badań nad szkolnictwem polskim w USA. Natomiast najważniejszym elementem wydaje się fakt odejścia przez Autorkę od postrzegania instytucji oświatowych wyłącznie przez pryzmat zachowania polskich tradycji. Zwraca bowiem uwagę, że celem szkół jest kształcenie nowoczesnego obywatela amerykańskiego o złożonej tożsamości. W oparciu o bogaty materiał archiwalny oraz liczne opracowania, Autorka stworzyła obszerny obraz instytucji oświatowych z uwzględnieniem wielu ważnych aspektów ich działania (kadra, programy nauczania, podręczniki, pomoce dydaktyczne, źródła finansowania).

Dobrze się stało, że autorzy podjęli też niezwykle ważny temat, jakim jest stanowisko Polonii wobec współczesnych wyzwań, co stanowi kolejny dział publikacji zatytułowany *Polonia USA wobec nowoczesnych uwarunkowań i wyzwań współpracy polsko-amerykańskiej*. Na starania Polonii o przyjęcie Polski do NATO zwraca uwagę Cezary Pyłat, dostrzegając w nich ważny element bezpieczeństwa narodowego Polski. Podobnie jak w innych tekstach pojawiło się tu wiele nazwisk osób, bez których ten proces nie mógłby zakończyć się sukcesem (zarówno polityków amerykańskich, jak i działaczy polonijnych).

Wśród współczesnych tematów, wpływających w sposób znaczący na życie Polaków w kraju i poza jego granicami, istotna jest sprawa katastrofy smoleńskiej. To zagadnienie w relacjach polsko-amerykańskich analizuje Maria Szonert-Binienda, biorąc pod uwagę stanowisko władz, służb specjalnych i mediów amerykańskich oraz Polonii. Wnikliwe rozważania podsumowuje Autorka stwierdzeniem, że Stany Zjednoczone

nie udzieliły żadnego wsparcia Polsce w związku z katastrofą smoleńską. Równie ostre słowa padają pod adresem Kongresu Polonii Amerykańskiej. Tekst ma charakter pewnego rozliczenia z zagadnieniem katastrofy smoleńskiej w kontekście relacji polsko-amerykańskich.

Nad rolą Polonii we wspieraniu wysiłków rządu RP i otwieraniu się Ameryki na perspektywę polską pochylił się Maciej Zaborowski. Na plan pierwszy wysuwa się koncepcja Trójmorza i poparcia dla jej budowniczych ze strony administracji w Waszyngtonie. Wielką rolę przypisuje tu autor Polonii, dostrzegając jej starania i ogromne zaangażowanie.

Uzupełnieniem publikacji jest komunikat dotyczący badań podejmowanych przez Łomżyńskie Towarzystwo Naukowe im. Wagów. O wynikach prowadzonych w latach 2017–2021 projektów badawczych informuje Małgorzata K. Frąckiewicz (Uniwersytet w Białymstoku) w tekście zatytułowanym *Łomżyńscy emigranci w USA – korzenie kulturowe mieszkańców historycznej ziemi łomżyńskiej*. To kolejny przykład powiązania badań nad Polonią amerykańską z problematyką regionalną.

Na omawianą publikację składają się więc teksty bardzo różnorodne, zarówno pod względem tematyki, jak i sposobu jej prezentowania. Zamieszczenie obok artykułów naukowych esejów czy materiałów o charakterze popularyzatorskim w żaden sposób nie umniejsza wartości książki. Tak samo, jak zgromadzenie w gronie autorów – obok naukowców zajmujących się od lat badaniami nad Polonią – działaczy polonijnych, którzy na omawiane zagadnienia patrzą przez pryzmat własnego tu i teraz.

Niewątpliwie może pojawić się pewien niedosyt w sposobie omówienia niektórych kwestii, ale to znak, że są one na tyle ważne, rozległe i interesujące, że wręcz nasuwa się potrzeba kontynuacji tej dyskusji na temat relacji polsko-amerykańskich w XX i XXI wieku oraz roli Polonii w ich kształtowaniu. Wiele zagadnień zostało jedynie zasygnalizowanych i być może niniejsza publikacja stanie się zachętą do ich głębszej analizy. Tym bardziej, że naukowcy znajdą tu wiele ciekawych postulatów badawczych oraz obszerną bibliografię (w tym wiele cennych źródeł), co może zainspirować do dalszych, pogłębionych studiów.

Podejmowanie badań naukowych to ważny aspekt działalności Światowej Rady Badań nad Polonią. Znaczący udział mają w tym naukowcy z Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, którzy aktywnie wspierają ŚRBnP swoją wiedzą i doświadczeniem w organizowaniu konferencji oraz wydawaniu publikacji.

Pozostaje mieć nadzieję, że poruszane w publikacji zagadnienia zainspirują różne środowiska do szerokiej dyskusji, która zaowocuje kontynuacją tej tematyki i kolejnymi opracowaniami.

Jolanta Załączny

Rola Polonii USA w kształtowaniu relacji polsko-amerykańskich w XX i XXI wieku, redakcja naukowa ks. Waldemar Gliński, Polskie Towarzystwo Historyczne, Warszawa–Orchard Lake 2020, ss. 760.